

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті теоретично обґрунтовано проблему формування культури поведінки дітей дошкільного віку. Описано зміст та структуру культури поведінки, що включає культуру поведінки дитини, культуру спілкування та взаємин, культуру поведінки взаємин у колективній праці, культуру мовлення та зовнішнього вигляду. Розглянуто основні методи та форми формування поведінки дошкільників. З'ясовано, що старший дошкільний вік є найбільш сприятливим для формування навичок культури поведінки.

Ключові слова: культура поведінки, старший дошкільний вік.

FEATURES OF FORMING BEHAVIOR CULTURE OF SENIOR PRESCHOOL AGE

In the article the problem of forming behavior culture of senior preschool children is substantiated theoretically. Describes the content and structure of the behavior culture, which includes the behavior culture of the child, the culture of communication and relationships, the behavior culture of relationships in collective work, the culture of speech and appearance. The basic methods and forms of formation of behavior of preschoolers are considered. It has been determined that the senior preschool age is most favorable for the formation of behavioral culture skills.

Key words: culture of behavior, senior preschool age.

Постановка проблеми. Соціально-економічні, культурно-політичні негаразди в сучасному суспільстві негативно позначаються на морально-емоційному стані українців, на їх загальній культурі спілкування та на культурі поведінки загалом. Нині актуальності набуває моральне відродження нації, яке ґрунтується на засвоєнні дітьми, починаючи з наймолодшого віку, морально-етичних цінностей, виховання культури поведінки як складової їх загальної культури.

Таким чином виникає потреба у дослідженні механізмів формування культури поведінки дошкільників. Враховуючи зазначені проблеми тема нашого

дослідження є актуальною. Інтерес до процесу формування культури поведінки, починаючи з дошкільного віку, пояснюється ще й визнанням дошкільного дитинства періодом початкової соціалізації особистості.

У дослідженні культуру поведінки дітей старшого дошкільного віку розглядаємо як сукупність свідомих дій і реакцій у ставленні до оточуючих, що ґрунтуються на готовності діяти на благо іншої людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях сучасних зарубіжних та вітчизняних учених проблема виховання культури поведінки особистості розглядається переважно у таких аспектах: теоретико-методологічні засади виховання культури поведінки (С. Анісімов, М. Бердяєв, М. Вебер, В. Малахов, В. Соловійов, В. Франкл); особистісно-орієнтований підхід до її виховання (І. Бех, А. Богуш, А. Бойко, О. Кононко, В. Кузь, О. Савченко); особливості виховання культури поведінки на різних етапах онтогенетичного розвитку (Ф. Алімов, Л. Артемова, В. Білоусова, О. Богданова, В. Горєва, О. Дейч, В. Нечаєва, М. Левківський, С. Петеріна, Н. Хамська, А. Шемшурина та ін.); формування культури взаємин дітей дошкільного і молодшого шкільного віку (Л. Артемова, А. Гончаренко, В. Киричок, Н. Хіміч, О. Яницька); естетичні аспекти культурної поведінки (М. Волос, В. Дружинін, І. Зязюн, Л. Масол, Н. Миропольська, А. Федь).

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» вимоги до рівня розвиненості, вихованості, навченості дітей дошкільного віку визначаються Базовим компонентом дошкільної освіти України і реалізується Державною базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», Комплексною програмою виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина», програмою розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». Тому головна мета дошкільної освіти в Україні – створити сприятливі умови для особистісного становлення дітей, забезпечити їх збалансований розвиток, узгодженість у житті основних тенденцій до самореалізації, саморозвитку та самозбереження, формування життєвої компетентності, розвитку ціннісного ставлення до світу природи, культури, людей, самих себе.

Мета статті: проаналізувати особливості формування культури поведінки старших дошкільників.

У процесі дослідження вирішувалися такі завдання:

1. Здійснити теоретичне обґрунтування проблеми формування культури поведінки дітей старшого дошкільного віку;

2. З'ясувати сутність та структуру поняття культура поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Культура поведінки – це сукупність форм повсякденної поведінки людини, в яких знаходиться зовнішнє вираження, моральні та естетичні норми цієї поведінки [1, 134].

У структурній будові змісту культури поведінки дошкільників можна виокремити різні підходи. Так, згідно В. Білоусової, культура поведінки дитини включає культуру спілкування та взаємин (ввічливість, уважність, відповідальність, скромність, тактовність, чуйність, делікатність), культуру поведінки у колективі (дисциплінованість, організованість), культуру взаємин у праці, культуру мовлення та культуру зовнішнього вигляду [1, 16-18].

Досліджуючи сутність поняття «культура поведінки дошкільника», С.Петеріна визначає його, як сукупність корисних для суспільства стійких форм повсякденної поведінки дитини у побуті, спілкуванні, у різних видах діяльності [3, 6] . У роботах С. Петеріної, визначено складовими компонентами: культуру діяльності (поведінка на заняттях, під час виконання трудових доручень, в іграх), культуру спілкування (дотримання правил спілкування з дорослими та однолітками), культурно-гігієнічні навички (охайність, дотримання чистоти обличчя, тіла, зачіски, одягу) [3,5-8].

Провідні групи навичок та звичок культурної поведінки, які повинні бути сформовані у дітей дошкільного віку виокремлені в роботах Л. Островської, а саме: повага до людей, вміння зважати на їхню думку; навички культури спілкування та поводження у громадських місцях (товариськість, увічливість, уважність, стриманість); зовнішні форми культурної поведінки, що виражаються в міміці та жестах; культура мовлення (вміння чітко і зрозуміло викладати свою

думку, ввічливо звертатися з проханням, слухати співрозмовників, уникати слів - паразитів і т. ін.); культура праці та діяльності (уміння планувати свою діяльність, тримати в охайності своє робоче місце, навички використання ігрових та навчальних засобів, а також засобів для праці та самообслуговування); культура дозвілля і відпочинку [2].

Під культурою поведінки дітей старшого дошкільного віку ми розуміємо спосіб здійснення дитиною дій і вчинків, що відповідає морально-естетичним вимогам суспільства, відображається у підтвердженні очікуваних сподівань з боку рідних, дорослих, однолітків і забезпечує її особистісне зростання. Відповідно, у структурі культури поведінки дітей старшого дошкільного віку ми виділяємо емоційний, мотиваційно-ціннісний, когнітивний і праксичний компоненти.

Емоційно-мотиваційний компонент передбачає розвиток у дітей певних особистісних якостей, які зумовлюють моральну поведінку; уміння орієнтуватися на почуття, емоційні стани іншої людини; розуміння власних почуттів, емоційних станів, їх причин; позитивне сприймання довкілля, моральні мотиви, потреби, інтереси.

Когнітивний компонент включає наявність елементарних знань та уявлень про себе як особистість та інших людей, про навколишній світ, здобутки світової і національної культур та формування на основі цих знань морально-естетичних ідеалів, цінностей, переконань.

Праксичний компонент передбачає наявність у дитини певних умінь та навичок моральної поведінки, здатності коригувати власну поведінку відповідно до конкретних умов, узгоджуючи її з поведінкою однолітків через самопорівняння, прагнення діяти відповідно до норм та вимог суспільства. Саморегуляція поведінки забезпечується системою таких умінь: психічної і фізичної регуляції, аналізу життєвих ситуацій, усвідомлення власної поведінки та станів інших людей.

Формування культури поведінки дітей старшого дошкільного віку відбувається в умовах поступового розширення соціального середовища. Найбільш авторитетною фігурою залишається дорослий, на оцінку якого дитина

орієнтується у власних діях і вчинках, проте надалі розширюються взаємини з однолітками, значення яких постійно зростає. Серед основних механізмів, що визначають формування культури поведінки виділяють спостереження за поведінкою, наслідування дій і вчинків, інтеріоризація. Тому ми маємо за мету визначити, які у дітей уявлення про правильну поведінку, якими навичками вони володіють, які прогалини мають місце у їх вихованні.

З метою вивчення уявлень і знань дітей про моральні якості, про норми і правила поведінки, нами були проведено спостереження та бесіди. Для з'ясування усвідомлення дітьми правил культурної поведінки пропонувалося: набір сюжетних картинок, із зображенням позитивних і негативних вчинків людей, після огляду дітей просили пояснити мотиви вчинків зображених персонажів; дидактичні ігри: «Підбери почуття», «Порівняй героїв казок»; ігри-вправи «Хто у нас в групі найвідповідальніший» Кому можна доручити?».

Дані, отримані під час проведення бесід та ігор-вправ, засвідчили, що дошкільники у загальних рисах знають основні правила поведінки, іноді можуть достатньо чітко пояснити їх зміст. Проте за умови розширення змісту запитань виявилось, що дітям важко дати більш повну відповідь. Можна стверджувати, що знання дошкільників мають уривчастий, фрагментарний характер, що свідчить про відсутність системності у їх засвоєнні; більшість дітей не розуміють доцільності виконання норм поведінки, не вміють виділити і сформулювати моральну проблему, що призводить до розбіжностей між існуючою теоретичною обізнаністю, оцінкою подій і поведінкою у реальних ситуаціях.

Спостереження за діяльністю дітей дозволило встановити, що діти володіють елементарними навичками поведінки у типових ситуаціях. При побудові взаємин з ровесниками навички взаємодії у них розвинуті недостатньо, культура поведінки проявляється переважно у ставленні до конкретної групи однолітків. Значна кількість дітей схильні до агресивних проявів у поведінці. У більшості випадків дошкільники вважають їх виправданими, що свідчить про відсутність навичок розв'язування конфліктів соціально допустимими засобами.

Висновки. Таким чином, з'ясовано, що старший дошкільний вік є найбільш сприятливим для формування навичок культури поведінки, тому вихователь зобов'язаний постійно удосконалювати свою педагогічну майстерність, шукати підходи до дитячого розуму і серця, бути прикладом для наслідування.

Процес формування культури поведінки дітей старшого дошкільного віку дуже складний, передбачає свідоме і глибоке застосування педагогом багатого арсеналу різноманітних методів. Це такі методи як: введення правил культури поведінки; вправи на їх закріплення; оцінка вчинків дітей; етичні бесіди, читання художньої літератури; бесіди з художнім твором; гри; позитивний приклад для дітей; екскурсії; перегляд лялькових вистав і інсценівок; заняття тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоусова В. О. Виховання культури поведінки учнів. - К.: Рад. школа, 1986.- 160с
2. Островська Л. Ф. Виховання культури поведінки дошкільників. - К.: Рад. школа, 1975. - 120с.
3. Петерина С. В. Воспитание культуры поведения у детей дошкольного возраста / С. В. Петерина. – М. : Просвещение, 1986. – 96 с.